

GÜLXANIM QARAYEVA

BDU-nun Asiyavə Afrika ölkələri tarixi kafedrasının dosenti

E-mail: qarayeva1947@hotmail.com

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA TÜRKİYƏ-ABŞ YAXINLAŞMASI

*Açar sözlər: münasibətlər, Trumendoktrinası, Marşall planı, NATO**Ключевые слова: отношение, Трумен, План Маршалла, НАТО**Keywords: rapprochement, Truman, Marshall`s Plan, NATO*

İkinci dünya savaşından sonra Türkiyə üçün beynəlxalq aləmdə yaranmış ağır siyasi vəziyyət Ankara Vaşinqton yaxınlaşmasını zəruriləşdirirdi. Sovet İttifaqı Türkiyə ilə bağlı bəzi iddialarını-Qars və Ərdahan bölgələrinin Rusiyaya verilməsini və boğazların qorunmasında hərbi qüvvə ilə iştirak etməyi təkid edirdi. 18 fevral 1952-ci ildə Türkiyə NATO-nun üzvlüyünə qəbul edildi. Bundan sonra Türkiyənin xarici siyasəti bilavasitə ABŞ və onun NATO üzvə müttəfiqləri ilə bağlandı.

İkinci dünya savaşından sonra Türkiyə üçün beynəlxalq aləmdə yaranmış ağır siyasi vəziyyət Ankara Vaşinqton yaxınlaşmasını zəruriləşdirirdi. Yaxın Şərqdə İngiltərə və Fransa-nın mövqeyinin zəifləməsi bu regionu, xüsusilə, Türkiyəni ona yönəlmiş sovet təhlükəsi qarşısında qoyurdu. Savaşın sonlarına yaxın Sovet İttifaqı tərəfindən müxtəlif formalı təhdid və təzyiqlər, ərazi iddiaları ilə qarşılaşan Türkiyə əsasən Böyük Britaniyaya meyl göstərirdi. Savaşdan sonrakı iki il ərzində Türkiyə köhnə müttəfiqi Böyük Britaniyaya olan yönümünü dəyişməz saxlamışdı. Lakin Yaxın Şərq və regionun neft uğrunda İngiltərə getdikcə arxa plana çəkirdi. Buisə ABŞ-in regionda artannüfuzu ilə əlaqədar idi.

Beləliklə, 40-cı illərdə Türkiyənin xarici siyasətində istiqamət tədricən İngiltərə diplomatiyasından Amerika diplomatiyasına dəyişməyə başladı. Bu özünü, hətta Türkiyənin ABŞ-la xarici ticarətində büruzə verdi. 1944-cü ildən başlayaraq, Türkiyənin xarici ticarətində ön mövqelərə çıxan Britaniya, 1945-ci ildən başlayaraq, öz yerini ABŞ-a verməkdə idi ki, bu da özünü 1945-ci ildə Türkiyənin xarici ticarət dövriyyəsində ABŞ-ın payını 34,2 %-ə yüksəlməsində, İngiltərənin payının 17,9%-ə enməsində büruzə verirdi (1, 417).

Bu yaxınlaşma bir tərəfdən ölkə iqtisadiyyatının dirçəldilməsi üçün lazım olan maddi-maliyyə yardımları almaq baxımından edilirdisə, o biri tərəfdən, hər an baş verə biləcək xarici təhlükələrdən qorunmağın hərbi-siyasi təməlini yaratmaq arzusundan irəli gəlirdi. Belə ki, hələ Potsdam konfransında da Sovet İttifaqı Türkiyə ilə bağlı bəzi iddialarını-Qars və Ərdahan bölgələrinin Rusiyaya verilməsini yenidən dilə gətirdi, boğazlara aid olan istəklərini xüsusi vurğuladı (2,426). Sovet tərəfi həm də təkid edirdi ki, boğazlar məsələsi Türkiyə ilə onun arasında olan məsələdir və o boğazların qorunmasında hərbi qüvvə ilə iştirak etməlidir. Potsdam konfransından bir il sonra Sovet İttifaqı boğazlar məsələsini növbəti dəfə gündəmə gətirdi və 3 avqust 1946-cı ildə Türkiyə tərəfinə bu barədə öz görüşlərini əhatə edən bir nota verdi. Bu notada Sovet İttifaqı ikinci dünya savaş dövründə baş verən hadisələri xatırladır və Montre sazişinin Qara dəniz dövlətləri təhlükəsizliyini qorumaqda yetərsiz olduğunu iddia edərək bildirirdi ki, boğazlardan keçiş recimini qaydaya salmaq səlahiyyəti Türkiyə ilə Qara dəniz ölkələrinə aid olmalıdır və boğazlar Türkiyə ilə Sovet İttifaqı tərəfindən birgə qorunmalıdır. Təbiidir ki, Türkiyə öz torpaqlarında sovet hərbi qüvvələrinin yerləşdirilməsinə heç

vaxt razı ola bilməzdi. Sovet notasının yaratdığı vəziyyəti Türkiyə ABŞ və Böyük Britaniya ilə müzakirə etdikdən sonra Sovet İttifaqının iddialarına rədd cavabı verdi. Bundan sonra, 24 sentyabrda Sovet İttifaqı ikinci dəfə nota ilə öz iddialarını təkrar irəli sürdükdə Türkiyə milli təhlükəsizliyin təmini yolunu ABŞ və Böyük Britaniyanın dəstəyini qazanmaqda gördü. Xatırladaq ki, Türkiyənin öz müstəqillik və suverenliyinin qorunmasında Sovet Rusiyası mühüm rol oynamışdı. Savaştan sonra SSRİ-nin Türkiyəyə ərazi iddiaları Atatürk dövründə mövcud olmuş normal münasibətlər 40-cı illərin sonu-50-ci illərin əvvəlində köklü surətdə dəyişdi.

1946-cı il martın ortalarında SSRİ ordunu Təbrizdə və Türkiyənin sərhədlərində cəmləşdirdi. Bu zaman ABŞ-ın Türkiyədəki səfiri Vilson sovet ordularının Rumıniya və Bolqarıstanda, həmçinin Türkiyənin şimal-şərq sərhədlərində cəmləşdirilməsi və tezliklə, hərbi əməliyyatların başlayacağı haqqında məlumat verdi. Bununla yanaşı, SSRİ-nin səfiri Vinqradov növbəti dəfə SSRİ-nin boğazlar və Şimal-Şərqi Anadolunun ərazilərinə olan iddialarını təkrar etdi (3, 99).

Ermənistanın və Türkiyənin sərhədlərinə cəmləşmiş ordular döyüşə tam hazır vəziyyətə gətirilmişdi, səhra qospitaları hazırlanmışdı, tanklar tam yanacaqda doldurulmuşdu, savaşa başlamaq haqqında ağzı bağlı konvert də hazırlanmışdı. Lakin 20 martda ordunu geri çəkmək əmri alındı. Hələ indiyə qədər hansı səbəbdən Sovet İttifaqı İran və Türkiyə problemini qüvvə sərf etmək yolu ilə həll etmək planından əl çəkməsi müəmmalı olaraq qalır. Bir çox tarixçilərin ABŞ-ın və Böyük Britaniyanın güclü təzyiqinin olmasını səbəb gətirirlər. 24 marta- 9 may kimi sovet ordusu SSRİ tərəfindən yaradılmış Azərbaycan və Kürdüstan özünüidarəsini taleyin hökmünə buraxaraq İran ərazisini tərk etdi (3, 99).

ABŞ-ın Yaxın Şərq və Afrika ilə bağlı oktyabr 1946-da açıqladığı hesabatda rusların türkləri nəzarət altına alacaqları təqdirdə, onların Türkiyədən Aralıq dənizi və Orta Şərq bölgəsində siyasi və hərbi baxımdan öz təsirini yaymaq üçün bir trampolin halına gətirilə biləcəyini bəyan edilmişdir (4, 111). Digər tərəfdən, Orta Şərq bölgəsinin təbii qapınaqlarının, əsas da neftinin sovetlərin əlinə keçmək ehtimalı ABŞ-ı narahat edirdi. Sovetlərin Türkiyə və İranda cəhdlərinə artıq dərəcədə narahat olan prezident Trumen Yaxın Şərq ölkələrinin Şərqi Avropa ölkələri kimi sovetlər tərəfindən işğal edilməsinin qarşısının alınmasını məqsəd seçdi.

Savaştan sonra gücünün tükəndiyini və Sovet İttifaqı qarşısında dayana bilməyəcəyini başa düşən İngiltərə bölgədəkimövqələrini ABŞ-a verməkməcburiyyətində qalmışdı. Həm də bu plan təkcə Türkiyə yox, eyni zamanda, Yunanıstan üzərində Sovet İttifaqının nüfuz sahibi olmaq iddialarının ehtiva etdiyindən Böyük Britaniya hər iki dövlətə iqtisadi və hərbi yardım göstərilməsinin vacibliyi haqqında ABŞ-a memorandum təqdim etdi. Memorandumda Böyük Britaniyanın bu işi etməyə imkanı olmadığı bildirilir və onun ABŞ tərəfindən həyata keçirilməsinin zəruriliyi vurğulanırdı. Əslində İngiltərə nə ABŞ-ın iqtisadi təzyiqlərinə dözə biləcək qədər və əvvəlki mövqələrini bərpa edəcək qədərgüclü deyildi. Buna görə də, İngiltərə neft kimi qaynaqların nəzarətində ABŞ ilə tam iş birliyi qurmağa üstünlük verdi (4, 11).

1947-ci ilin iyul ayında ABŞ Türkiyəyə hərbi yardım göstərməyi öz öhdəsinə götürdü. Belə ki, 12 mart 1947-ci ildə Trumen konqresə müraciətində Yunanıstan və Türkiyədə «kommunizmin qarşısını almaq» siyasətini həyata keçirmək üçün 400 mln.doll. xahiş etdi (5, 245). 12 iyul 1947-ci ildə «Trumen doktrinası»na uyğun olaraq, Türkiyəyə hərbi yardım edilməsi haqqında Amerika-Türkiyə müqaviləsi imzalandı (6, 251). Bu doktrinanın sayəsində 1947-1949-cu illərdə Türkiyəyə ABŞ-dan kredit və borc şəklində 75 mln. dollar daxil oldu. İrəlidə də dediyimiz kimi, Trumen doktrinası əsas etibarilə hərbi yardımı nəzərdə tuturdu və verilən borclar bu məqsədə xərclənirdi.

ABŞ-ın Türkiyədə daha da möhkəmlənməsi 1948-ci ildə Ankaranın Marşall planını qəbul etməsindən sonra daha da artdı (7, 189). 5 iyun 1947-ci ildə ABŞ-ın keçmiş dövlət katibi Corc Marşall Harvard Universitetindəki çıxışında «Avropanın bərpa olunması» və Türkiyə də daxil olmaqla Avropa demokratiyasına yardım planını irəli sürmüşdü. Həmin dövrdə təkcə Türkiyənin deyil, bütün Avropanın iqtisadiyyatı savaşı nəticəsində böyük sarsıntılara və dağıntılara məruz qalmışdı, vəziyyət son dərəcə pisləşmiş və yaşayış şərtləri xeyli çətinləşmişdi. Doğrudur, ABŞ 1945-ci ilin ortalarından-1946-cı ilin sonlarına qədər Qərbi Avropaya 15 mld. dollar məbləğində yardım etmişdi, ancaq yardımın çox hissəsi qeyri-zəruri sahələrə xərclənmişdi.

Tarixi ədəbiyyatda Marşall planı adı ilə tanınan bu təklifi müzakirə etmək üçün bir sıra Qərbi Avropa dövlətləri 27 iyunda Parisdə toplandı. Türkiyə də həmin dövlətlərin sırasında oldu. 12 iyulda Böyük Britaniya, Fransa, Belçika, İtaliya, Portuqaliya, İrlandiya, Yunanıstan, Türkiyə Hollandiya, Lüksemburq, İsveçrə, İslandiya, Avstriya, Norveç, Danimarka və İsveçin iştirakı ilə 16 dövlətin qatıldığı konfransda ABŞ-a təqdim edilmək üçün bir inkişaf proqramı hazırlandı. ABŞ da, öz növbəsində, Xarici yardım haqqında qanun qəbul etdi və qanuna görə ilk ildə həmin 16 dövlətə 6 mld. dollar məbləğində yardım edildi. Yardımın sonrakı illərdə də davam etdiriləcəyi nəzərdə tutulurdu. Bir il sonra isə Türkiyə Marşall planı əsasında ABŞ ilə iqtisadi əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında saziş imzaladı. Bu sazişlər iqtisadi, hərbi və siyasi sahədə Türkiyə ilə ABŞ-ın daha da yaxınlaşması üçün hüquqi baza oldu. Bununla belə, Trumen doktrinası və Marşall planı əsasında Amerikadan alınan yardım bir sıra öhdəliklərlə bağlı idi. Belə ki, Türkiyə ABŞ-ın maraq və mənafeyini nəzərə almaqla hərbi və iqtisadi yardımların hara sərf edilməsi haqqında Amerika nəzarət orqanlarına hesabat verməli, ABŞ-ın hərbi və iqtisadi nümayəndəliklərinin Türkiyədə fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaratmalı idi. Bu məqsədlə, komissiya da göndərildi. Sovet kəşfiyyatının verdiyi məlumatlara görə, birinci tranşda göndərilən 100 mln. dollar aşağıdakı şəkildə sərf edilmişdir: 48,5 mln. dollar quru qüvvələrə - 48,5 mln., hərbi-hava qüvvələrinə - 14,75 mln., arsenalın yaxşılaşdırılması - 5 mln., yolların tikintisinə - 5 mln. dollar sərf edilmişdir. Onun yalnız 5%-i mülki sahəyə sərf edilmişdir (3, 101).

Bunun ardınca, Avropanın həmin 16 dövləti 3 aprel 1948-ci ildə Avropa İqtisadi Təşkilatını (AİT) yaratdılar və təşkilatın təsisçilərindən olan Türkiyə həm də iqtisadi baxımdan Qərbi Avropa və ABŞ ilə bağlanmış oldu. Marşall planı və AİT Sovet İttifaqının Qərbi Avropada, xüsusilə, Fransa və İtaliyada kommunistləri hakimiyyətə gətirmək cəhdlərinin də qarşısını kəsdi. Bundan sonra, Sovet İttifaqının Avropada ən böyük uğurlarından biri 1948-ci ilin fevralında Çexoslovakiyada kommunist rejimi yaratması olmuşdur. Təbiidir ki, həmin hadisə Avropa dövlətlərinin regionda Sovet İttifaqının yürütdüyü siyasətin mahiyyətini dərk etməsi baxımından fəvqəladə əhəmiyyət kəsb etdi. 4 mart 1948-ci ildə Brüsseldə Böyük Britaniya və Fransa ilə Benilüks qrupu dövlətləri Belçika, Hollandiya və Lüksemburq arasında başlayan danışıqların 17 martda Qərbi Avropa İttifaqının yaradılması haqqında sazişin imzalanması ilə başa çatması məhz Çexoslovakiyada Sovet İttifaqının törətdiyi hadisələlə bir cavab idi. Həmin sazişə görə bu beş dövlət öz aralarında hər cür əməkdaşlıq qurmaqla yanaşı, tərəflərdən biri Avropada hər hansı silahlı təcavüzə məruz qalarsa, digərləri hər cür vasitələrlə onun yardımına gəlməli idi. Tarixçilər bu ittifaqı Qərbi Avropanın məhz sovet təhlükəsindən qorunması səbəbindən irəli gəldiyini xüsusi ilə vurğulayırlar. Bəlli olduğu kimi, 1949-cu ilin sentyabrında ABŞ, Böyük Britaniya və Fransa işğal zonası olan Qərbi Almaniyada Federativ Respublika və həmin ilin oktyabrında sovet işğalı zonası olan Şərqi Almaniyada Demokratik Respublika yaranması ilə təkcə Almanyanın yox, bütünlüklə Avropanın, ümumiyyətlə isə dünyanın

iki bloka-Qərb və Şərq bloklarına bölünməsi prosesi başa çatdı. Almaniyada baş verən hadisələr bir daha təsdiqlədi ki, dünya təməlində sülhə dayanan bir qayda-qanun yaratmaq məqsədi ilə qərblilərlə sovetlər arasında ümumi və müştərək bir əməkdaşlıq qurmaq cəhdləri boş və mənasız idi. Məhz bu tarixi gerçəklik də, ABŞ başda olmaqla Qərb dövlətlərini Sovet İttifaqının Avropada mümkün olduğu qədər daha çox əraziləri öz nəzarəti altına almaq planlarının qarşısını almaq siyasəti yürütməyə vadar edirdi. O biri tərəfdən də aydın olurdu ki, Qrbi Avropa ittifaqı Sovet İttifaqının cəhdlərinə mane olmaq gücündə deyildir və bu təşkilatın üzvləriilk gündən etibarən ABŞ-a arxalanmağa, ABŞ-ın da bu təşkilata qoşulmasına çalışırdılar. Bütün bunlar, 4 aprel 1949-cu ildə Şimali Atlantika İttifaqının–NATO-nun yaranması ilə başa çatdı (2, 448).

NATO-nun yaradılması ərəfəsində Türkiyə bu İttifaqa daxil olmağa çalışsa da, bir nəticə alınmamışdı. Ancaq 8 avqust 1949-cu ildə Türkiyənin Avropa Şurası üzvlüyünə qəbul olması türk dövlət adamlarını NATO-ya girmək məsələsini gündəmə gətirməyə cəsarətləndirdi. Lakin Türkiyənin istəyi Avropa dövlətlərinin etirazı ilə qarşılandı. Onlar Türkiyənin Yaxın Şərq İttifaqında iştirakını kifayət hesab edirdilər. Digər tərəfdən, həm də Fransa belə hesab edirdi ki, Türkiyə ilə bağlanmış 1939-cu il müqaviləsi Türkiyənin müdafiəsi üçün kifayət edir. Skandinaviya ölkələri Türkiyənin SSRİ ilə münasibətlərindəki gərginliyi nəzərə alaraq, Ankaranın bu ittifaqa üzv olmasına etiraz edirdilər. Böyük Britaniya fərqli mövqe nümayiş etdirdi və təklif etdi ki, Orta Şərqdə NATO ölkələrinin maraqlarını qorumaq üçün Türkiyə və Yunanıstan Yaxın Şərq müdafiə planında yer almalıdırlar. ABŞ da Türkiyənin Yaxın Şərq ittifaqında iştirakını formal hesab etdiyindən Ankaranın NATO-ya üzv olmasını təkid edirdi.

Lakin Türkiyənin NATO-ya üzv olmasına manne olan digər faktor da mövcud idi. Bu isə həmin İttifaqın bu bloka üzv olunma şərtlərinin Türkiyəyə uyğun gəlməməsi idi. Belə ki, Türkiyənin ərazisi Şimali Atlantika blokunun üzvü olan ölkələrin sərhədləri daxilinə düşmürdü. Uzun müzakirə və danışıqlardan, xüsusilə, ABŞ-ın birmənalı təkidindən sonra 1951-ci il sentyabrında NATO-nun Şurası Yunanıstan və Türkiyənin bloka daxil olmasına dair zəmanət verdi. Həmin il 22 oktyabrda isə NATO-ya üzv lüküzrə müvafiq protokol imzalandı. Türkiyənin NATO-ya üzv olmasının spesifikliyidə Ankaranın bu təşkilata üzv olma şərtlərinə uyğun gəlmədən üzv olmasıdır. Yalnız Türkiyənin bu İttifaqa üzv olması üçün NATO-nun yaradılmasına dair müqavilənin altıncı maddəsinə xüsusi düzəliş edilmişdir. Burada Şimali Amerika və Avropada hər hansı iştirakçının «ərazisi» ifadəsinə «Türkiyənin ərazisi» sözü əlavə edilmişdir (8, 117). Beləliklə, 18 fevral 1952-ci ildə Türkiyə NATO-nun üzvlüyünə qəbul edildi və bundan sonra Türkiyənin xarici siyasəti bilavasitə ABŞ və onun NATO üzrə müttəfiqləri ilə bağlandı. 1952-ci ilin iyulunda NATO-ya daxil olan Türkiyə-Qərb ittifaqında yer alan yeganə Orta Şərq dövləti idi (9, 90). Elə bu səbəbdən, Türkiyə, Qərbdən Yaxın-Orta Şərq arasında təbii bir körpü olmuşdur.

Ankara ilə Vaşinqtonun yaxınlaşmasında ciddi addım Türkiyə silahlı qüvvələrinin Koreya savaşında iştirak etməsi oldu. ABŞ-dan sonra Türkiyə ikinci ölkə oldu ki, BMT-nin Koreyaya ordu göndərmək çağırışına qoşuldu. Hərbi kontingent 5000 nəfərdən artıq sayı olan bir piyada briqadadan ibarət idi. Türkiyə ABŞ, Böyük Britaniya və Kanadadan sonra 4-cü yeri tuturdu. Bütün kompaniya boyu türk briqadası iştirak etdi, 721 insan itgisi verdi, 168 nəfər itgin düşdü, 2111 nəfər yaralandı (ABŞ və Böyük Britaniyadan sonra 3-cü yeri tutdu) (3, 101). Belə ki, Türkiyənin NATO-ya qəbul edilməsi 1950-1953-cü illərdə Türkiyə ABŞ-ın Koreyaya qarşı savaşda iştirakdan sonra reallaşdı.

Prezident postuna gələn Cəlal Bəyar bəyan etmişdir ki, «amerikalı və ingilis dostlarımız Türkiyənin siyasətinin nəticələrindən məmnun qalacaqlar». Amerikalı Endryu Talli sonralar qeyd etmişdir: «Amerikanın nöqteyi-nəzərincə Menderes Amerikanın arzuladığı hökumət

idi...Menderes Amerika yardımından Türkiyəni Qərbin güclü bazasına çevirmək üçün istifadə edirdi. NATO-nun digər ölkələri ilə müqayisədə türk ordusu ən güclü döyüş qabiliyyətinə malik birlikdir».

ABŞ-ın Türkiyəyə yönəli istiqaməti özünü doğrultdu.Savaştan sonra ABŞ-ın Yaxın Şərqlə artan maraqlarında, eləcə də, bu maraqların bərqərar olunmasında Türkiyə əhəmiyyətli rol oynamışdır. 1948-ci ildəİsrail dövlətinin qurulması YaxınŞərqlə bağlı ABŞ-Türkiyə münasibətlərinə təsiredici rol oynamışdır. İsrail dövlətinin yaranmasından etibarən ona dəstək verən yeganə müsəlman dövləti olan Türkiyənin ərəb dövlətləri ilə münasibətləri məsafəli olmuşdur. İsraili rəsmi şəkildə tanıyan Türkiyənin Xarici işlər naziri N.Sadak Anadolu agentliyinə müsahibə verərəkən türk diplomatiyasının bu addımını belə əsaslandırmışdı. «İsrail-baş tutmuş aktdır. Onu 30-dan artıq dövlət tanıyır» (11, 83). Bu akt ərəb ölkələrində türk diplomatiyasının imicinə zərbə vurdu. 1950-ci ilin sonunda Ərəb ölkələri Liqasının nümayəndələrinin böyük müqavimətini qıraraq, Türkiyə Qərbin köməkliyi ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasına Yaxın və Orta Şərq regionu adından daimi olmayan üzv seçildi. Yeri gəlmişkən bir məsələni də vurğulayaq ki, Sovet İttifaqının İsrail dövlətinin yaranmasına dəstək verdiyinə görə 1946-cı ildə İraq və Misirdə, 1948-ci ildə Suriya və Lubnəndə kommunistlərə qarşı dövlətlərin təzyiqi artmışdı (12, 33). Türkiyənin də İsrail dövlətinin yaranması məsləsində ABŞ və SSRİ ilə bir sırada durmasını ərəblər bağışlaya bilmirdilər. Xatırladaq ki, birinci dünya savaşının gedişində Qərb dövlətləri mövqeyindən çıxış edən ərəblər türklərin məğlubiyyətini əsaslandırmışdılar.

Türkiyə ərəb dünyasında baş verən proseslərdən uzaq durmuş, Qərb və ABŞ-a yönəli istiqamət götürməyəüstünlük vermişdir. Türkiyənin bu istiqamətdə addım atmasında ölkənin iqtisadi yüksəlişi ilə bağlı ABŞ-ın yardım edəcəyi haqqında verdiyi söz əsas rol oynamışdır. Bu iqtisadi yardımların həyata keçirilməsi üçün ölkədə iqtisadi liberallaşma ilə bağlı bir sıra addımlar da atılmışdı. Türkiyənin hakim dairələrəi yeni yaranmış şəraitdə ölkənin milli mənafeyinin müdafiəsi məqsədilə ABŞ ilə yaxınlaşmağı məqsədəuyğun hesab etdilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Həsənli C. SSRİ-Türkiyə: soyuq müharibənin sınaq meydanı. Bakı ,Adiloğlu, 2005, 543 s.
- 2.Fahir Armaoğlu. 20 yüzyil siyasi tarixi.1914-1980. Ankara, TISA Matbaası, 1983, Ankara, 851 s.
- 3.Сотниченко А. Республиканская Турция. Поиск путей развития. Ближний Восток война и политика. М.,Издательский дом Марджани, 2010, 276 с.
- 4.Mustafa Kayar. Türk-Amerika ilişkilerinde Irak sorunu. Jağaloğlu, İstanbul, 480 s.
- 5.Иванов Э.А.. Белый дом: президенты и политика. М.,434с.
- 6.Турецкая республика, М., Наука, 1975, 566 с.
- 7.Tunjkanat H. İkilianlaşmaların iş yüzü. A., 1970, 367 s.
- 8.Вали Ф. Бридэажросстщебоспорус. Балтимореанд Лондлон, 1971, 375 п.
- 9.Şevket Koçsoy. İrak türkləri. İstanbul, 1991, 163 s.
- 10.Познаньска К. Старая и новая Турция. М., Изд-во Наука, 1974, 190с.
- 11.Меджидова С.Р. Отношение Турции к национально-освободительному движению на Арабском Востоке (50-70 годы) Yaxın və Orta Şərq ölkələrində milli azadlıq hərəkatı. Bakı, 1983, 9 s.
- 12.Tarık İsmail. Arap DünyasındaKomünistHareket. Çağaloğlu, İstanbul, 2006, 339s.

ГЮЛЬХАНУМ ГАРАЕВА*доцент кафедры истории стран Азии и Африки
Бакинского Государственного Университета***ТУРЕЦКО-АМЕРИКАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ
ПОСЛЕ ВТОРОЙМИРОВОЙ ВОЙНЫ**

Турция является одной из немногих стран в мире, которой удалось остаться в стороне отогнявторой мировой войны, и удалось сохранить странуот воздействия материальных и моральных потерь. Советский Союз повторно возобновил некоторые претензии к Турции в связи с регионами Карс и Ардаган, особо подчеркивая свои стремления в отношении проливов. Также советская сторона настаивала, что вопрос о проливах касается только Турции и Советского Союза и военная сила должна участвовать в защите проливов. Сложившаяся после Второй мировой войны сложная политическая ситуация для Турции на международной арене, послужила неизбежному сближению Анкары с Вашингтоном. 18 февраля 1952 годаТурция была принята в состав НАТО и Турция напрямую была связана с Соединенными Штатамии была вовлечена во внешнюю политику его союзниками из НАТО.

GULKHANIM QARAYEVA*Associate Professor of Department of History of Asia and Africa
Baku State University***TURKEY-USRELATIONS AFTER THE SECOND WORLD WAR**

Turkey is one of the few countries in the world that has managed to stay away from the fire of the Second World War, and managed to keep the country from the effects of the material and moral losses. The Soviet Union again resumed some claims to Turkey's regions of Kars and Ardahan, emphasizing its aspirations in respect of the Straits. Also, the Soviets insisted that the issue of the Straits for only Turkey and the Soviet Union, and his military force should participate in the defense of the Straits. After Second World War, for Turkey developed a complex political situation in the international arena, has served as the inevitable rapprochement between Ankara and Washington. February 18, 1952, Turkey was accepted into NATO and Turkey was directly linked to the United States and has been involved in foreign policy with its allies in NATO.

*Rəyçilər: t.e.n.İ.Q.Ağayev, t.e.d.S.T.Hacıyev**BDU, Tarix fakültəsi, "Asiya və Afrika ölkələri tarixi" kafedrasının 22.02.2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (№04).*